

Kleinbloemige „wilde boerencrocussen” in Friesland

door

D. T. E. VAN DER PLOEG
(Sneek)

In maart 1959 vond Chr. G. van Leeuwen (zie 5 en 6) ten oosten van Oudega (gem. Wymbritseradeel) in een weiland ten noordoosten van de Skûtelpoel talrijke exemplaren van een kleinbloemige crocus met tenslotte stervormig uitstaande bloemdekbladen, *Crocus tomasinianus* Herb. Dit is ongetwijfeld dezelfde vindplaats als de door VAN DER MEULEN (2) genoemde, n.l. het „diakonieland” bij Lytshuizen.

Door ons werden dergelijke kleine crocussen op nog enkele soortgelijke plaatsen aangetroffen, die ons ten dele werden gewezen door leerlingen van de Chr. Kweekschool te Sneek.

1. In een weiland ten oosten van Gaastmeer (Wymbr.), op aanwijzing van S. Leenstra (Gaastmeer).

2. In een weiland ten westen van de zuivelfabriek te Heeg (Wymbr.), op aanwijzing van J. de Kroon (Heeg).

3. Op het kerkhofje van het dorpje Idsega (Wymbr.).

Op al deze vindplaatsen staan enkele tientallen exemplaren. Het valt op dat de vier genoemde vindplaatsen vrij dicht bij elkaar liggen (Topogr. kaart 1 : 50.000, blad 10, hok 46 en 47). Dit treft nog te meer, wanneer men weet dat de vindplaats Lytshuizen binnen het dorpsgebied van Idsega ligt. De vindplaats Gaastmeer ligt op de grens van dit dorpsgebied. Idsega bestaat als dorp nauwelijks meer, maar het dorpsgebied is zeer uitgestrekt, zoals men mij op het gemeentehuis van Wymbritseradeel aantoonde. De vindplaats Heeg is via de Idsegaater Poel en de Weinfeart rechtstreeks verbonden met de kern van Idsega.

Tenminste van de vindplaatsen Lytshuizen en Gaastmeer is bekend dat de crocus er sinds lang groeit. Diverse oudere inwoners wisten ons te vertellen dat in hun jeugd (ca. 50 jaar geleden) de plantjes er reeds bloeiden en door hen vaak werden uitgestoken om thuis geplant te worden. Ook thans gebeurt dit uitsteken nog geregeld en men kan dan ook horen dat er vroeger meer crocussen bloeiden dan nu. In verscheidene boerentuintjes in deze omgeving ziet men in het voorjaar deze crocussen met de vrij spitse bloemdekslippen bloeien.

De vraag rijst of er een verklaring te vinden valt voor het merkwaardige voorkomen van de crocussen in deze toch ver van de bewoonde wereld gelegen weilanden. Ik meen een aannemelijke hypothese te kunnen opstellen. De aard en de structuur van de genoemde weilanden doet het vermoeden rijzen dat de grasmat in een vroegere periode is bemest met terpaarde. Over deze manier van bemesten („terpmodderjen”) vinden wij nadere gegevens bij SPAHR VAN DER HOEK (7). De slechte (veenachtige) grasmat werd bestrooid met aarde van afgegraven terpen, waarbij de lage gedeelten werden opgehoogd met dezelfde aarde. Deze wijze van bemesten kwam waarschijnlijk omstreeks 1800 in zwang in de omgeving van Sneek en nam na 1840 een grote vlucht. Aanvankelijk werd z.g. huisstee-aarde ervoor gebruikt. Opgehoogde erven werden afgegraven en de vrijgekomen aarde werd op de bovenomschreven manier benut. Later ging men over tot het afgraven van terpen, wat aanleiding gaf tot een drukke bedrijvigheid in de binnenschipperij.

Wij nemen aan dat de „wilde crocussen” tengevolge van deze bemestingswijze in de genoemde weilanden zijn terechtgekomen. Steun aan deze opvatting geven m.i. de volgende overwegingen.

1. Diverse vindplaatsen zijn eigendom geweest van de (sinds lang niet meer bestaande) kerkelijke gemeente van Idsega.

2. Rondom het weiland in Heeg waar crocussen groeien ligt een dijkje, opgeworpen van terpaarde. Op dit dijkje groeien talrijke exemplaren van *Tulipa sylvestris*. Deze soort groeit vaker op dergelijke plaatsen, b.v. ook op de dijk rond het Oosthemmer Meer in dezelfde omgeving, terwijl zij op diverse plaatsen in weilanden staat, ongetwijfeld aangevoerd met terpaarde. Een concentratie van deze tulpjes vindt men bij Heeg op een plek die zich nog duidelijk als een losplaats laat herkennen. Hier staan ook enkele pollen van de kleine crocussen. Opmerkelijk is nu dat men als het ware nog het spoor kan zien, waarlangs de terpaarde van deze losplaats naar het verder gelegen weiland is gekruid. Dit spoor wordt namelijk gemarkeerd door pollen crocussen. Het loopt lijnrecht door twee weilanden, over een sloot, naar het weiland waar de aarde kennelijk voor bestemd was. In dit weiland staan de crocussen dan weer verspreid zoals op de andere vindplaatsen ook het geval is.

Wij menen hieruit te kunnen concluderen dat enkele weilanden (en misschien het kerkhofje van Idsega) bestrooid zijn met huisstee-aarde of terpaarde, die knolletjes van deze crocus heeft bevat. Waarschijnlijk is dit gebeurd door of vanwege de diakonie van Idsega. Wij proberen nog steun voor deze laatste veronderstelling te vinden in de oude kerkerekeningen van de kerkelijke gemeente van Idsega.

Dat er inderdaad plaatsen zijn waar genoeg van deze kleine crocussen voorkomen om met terpaarde verplaatst te worden, bewijst o.a. Epema-State te IJsbrechtum, waar elk voorjaar duizenden exemplaren bloeien, samen met o.a. *Tulipa sylvestris* en enkele andere stinsenplanten.

Tenslotte merken wij nog op dat wij het voorkomen van *Narcissus pseudonarcissus*

L. subsp. *pseudonarcissus* in een weiland in de Haanmeer in de buurt van Koudum op dezelfde manier willen verklaren. Het is overigens bekend dat de wilde narcis in de omgeving van Koudum, maar ook tussen Heeg en Gaastmeer (dus in het crocusgebied) vroeger in weilanden geplukt werd (VAN DER MEULEN, 2; VAN LEEUWEN, 1; VAN OOSTSTROOM, 3; VAN OOSTSTROOM & REICHELGT, 4).

Literatuur

1. CHR. G. VAN LEEUWEN, *De Levende Natuur* 61, 1958, p. 48.
2. H. T. VAN DER MEULEN, *Vanellus* 12, 1959, p. 85.
3. S. J. VAN OOSTSTROOM, *Vanellus* 12, 1959, p. 159.
4. S. J. VAN OOSTSTROOM & TH. J. REICHELGT, *De Levende Natuur* 62, 1959, p. 188.
5. —, *De Levende Natuur* 63, 1960, p. 164.
6. —, *Acta Botanica Neerlandica* 10, 1961, p. 78.
7. J. J. SPAHR VAN DER HOEK, *Geschiedenis van de Friese landbouw* 1, 1952, p. 199 e.v. en p. 420 e.v.

Naschrift van de redactie.

Blijkens ons door de heer Van der Ploeg toegezonden materiaal van diverse vindplaatsen in Friesland bevinden zich bij de verwilderde crocussen behalve exemplaren van *C. tomasinianus* Herb. ook planten van *C. vernus* (L.) Hill, benevens verschillende tussenvormen tussen deze soorten, die mogelijk als bastaarden kunnen worden opgevat.

Summary

On several places in pastures in the municipality of Wymbritseradeel (prov. Friesland) occur crocuses that are naturalized there since 50 years or longer. The author supposes that they have been introduced there with earth from dug off terps used for improvement of the soil.

The crocuses belong to *C. tomasinianus* Herb. and *C. vernus* (L.) Hill, whereas intermediates between these two species also occur.